

Buji Ferenc

A HAMVAS-DIVAT*

Nem gondolkozni éppen olyan veszélyes, mint gondolkozni. Sőt, ki tudja, talán még veszélyesebb.

Hamvas Béla

Mióta elkezdtek megjelenni Hamvas Béla művei, szinte divattá vált Hamvas-divatról beszélni, különösen azok részéről, akik teljes mértékben a „korszenvedélyek” (H. B.) uralma alatt állnak, s akik nézeteiket mindig a legutolsó eszmékhez igazítják. A Hamvas-jelenség hirtelen és intenzív felbukkanása sok tekintetben annak köszönhető, hogy ő volt az egyetlen olyan *ittthoni* magyar szerző, aki az ötvenes évek sokakat érintő publikációs elhallgattatása után a kádári érában sem kapta meg a szót, vagyis aki még ekkor sem volt hajlandó megkötni a maga publikációs kompromisszumait. Ez önmagában is sokat elárul nem is annyira a hamvasi életműről, mint inkább Hamvas Béla személyiségéről, és Hamvas maga nemében egyedülálló intaktsága ismét csak nem jelent jó pontot azoknak a „messzire búzló” (H. B.) egzisztenciáknak a szemében, akik a kádári-acczéi kulturális establishmentből zökkenőmentesen csusszantak át a poszt-szocialista kultúra meghatározó személyiségei közé, s akiknek nem esett nehézükre egyik napról a másikra Moszkva helyett New Yorkra vetni vigyázó szemüket. A Hamvas-divat – már amennyiben lehetséges divatról beszélni valakivel kapcsolatban, akiről a média alig akar tudni – részint éppen annak köszönhető, hogy Hamvas nem kapta meg azt a helyet a hivatalos magyar kultúrán belül, amely életművének komolysága és súlya miatt megillette volna, s így gondolatai komolyabb visszhangot csak a „második nyilvánosság” körében keltettek. Lássuk azonban be, hogy Hamvas Béla integrálhatatlan személyiség, és nincsen olyan kulturális irányvonal vagy kultúrpolitika, mely nevét a zászlajára tűzhetné. Hamvas mindig a *személyiséget* szólítja meg, mindig olvasója szívének legbelsejét akarja meghódítani, de nem önmaga, hanem az adott emberben szunnyadó magasabb lehetőségek számára – az intézmények, irányzatok és kultúrpolitikák azonban megszólíthatatlanok: számukra Hamvas nem mond sem-

* Forrás: Baka Györgyi (szerk.): *A beváltás helye. A százhalombattai Hamvas Béla Városi Könyvtár előadóinak írásai Hamvas Béláról a 15 éves népfőiskolai képzés köszöntésére* (Százhalombatta, 2012, Hamvas Béla Városi Könyvtár), p. 9–11.

mit. És tényleg nem is mond semmit. Vajon mit is kezdhethnének Hamvas Bé-lával azok az emberek, akik utoljára legfeljebb egyetemista korukban rendelkeztek érzékenységgel a lét alapkérdései iránt, s akik életüket nemcsak nem hajlan-dók szellemi feladatként felfogni, de még csak tárgyi értelemben sem tudják, hogy mi az?!

Hamvas szinte minden írásával tükröt tart olvasója elé: nem azért, hogy le-leplezze, hanem hogy felébressze benne azt a tisztánlátást, azokat a rejtett ösz-tönzéseket és képességeket, amelyek segítségével önnön lényét magasabb egzisz-tenciális szintre transzponálhatja. Nincs még egy olyan szerzője a magyar iroda-lomnak, aki ennyire érzékeny egzisztencialitással rendelkezne, s egyúttal ilyen fokú egzisztenciális érzékenységre tartana igényt olvasója részéről. E nélkül az egzisztenciális érzékenység nélkül a hamvasi szövegek tényleg csak szövegek, a szó posztmodern értelmében, s éppúgy semmit sem mondanak olvasójuknak, mint ahogy az evangéliumok is legfeljebb csak kordokumentumok azok számá-
ra, akik ateistaként közelítenek hozzájuk. A hamvasi életmű nem-hamvasi, ha-nem például irodalmi vagy filozófiai olvasatában elvész az életmű egyedülálló, *megelevenítő* lényege. E nélkül holt betű marad – mert „a betű öl, csak a lélek az, ami élte”.

Egy olyan mélységű és komplexitású szerzőt, mint amilyen Hamvas Béla, természetszerűleg mindenki csak a maga képességei, hajlamai és irányultságai szerint tud befogadni. Nem véletlen, hogy a magyar irodalom egyetlen szemé-lyiségével szemben sem érvényesül olyan intenzitással a *redukcionista olvasat*, mint éppen vele szemben. Ami a hamvasi életműben megjelenik, az nem klasz-szika-filológia vagy kultúrtörténet, nem orientalisztika vagy „ezetéria”, nem spi-ritualitás vagy okkultizmus, nem filozófia vagy irodalom. Hamvas ezeknek mind az akadémikus, mind a populáris változataitól távol tartotta magát, de ta-lán semmitől olyan intenzitással, mint a tudományvallástól (szcienti[fi]zmus) és szükségképpen komplementerétől, a „szemenszedett irodalomtól” (H. B.). Mert ami mindkettőt jellemzi, az a szisztematikus, s ennélfogva eredményes lé-nyegkerülés; a *terror lucis*, vagyis a fénytől való rettegés – ezzel szemben beleme-rülés a *merő* objektivitás (tudomány) és a *merő* szubjektivitás (irodalom) sor-vasztó, lélek- és szellemölő mocsarába. Hamvas a tudomány és művészet mo-
dern szétesettségével szemben premodern egységüket képviselte és valósította meg, mert tisztában volt a gótikus elv érvényességével: *ars sine scientia nihil* – vagyis „a művészet tudomány nélkül mit sem ér”. De ennek kiegészítő gondola-tát is vallotta: *scientia sine ars nihil* – vagyis „a tudomány művészet nélkül mit sem ér”. Amit ő kínál, az nem a gipszízű tudományos megismerés, hanem – az általa használt perzsa kifejezéssel élve – *ma'rifa*, „zamatós megismerés”. Aki sze-

rint „nincsen olyan távolinak látszó gondolat, amelynek éppen a leghegyesebb pontja ne érné el az embert éppen ott, ahol arra a legérzékenyebb”, s aki elkötelezettje annak a gondolatnak, hogy „egyszerre az egész, és ott, ahol minden összefut és egy”, annak számára a tudományok legfeljebb a lényegtudás, a „centrumpraesencia” (H. B.) *segédtudományai* lehetnek. Hamvas éppen azért klasszifikálhatatlan, mert a lényeg, az esszencia klasszifikálhatatlan; mert az esszencia az a centrális pont, amelyből minden *classis*, vagyis minden osztály és diszciplína és művészet fakad. Mert „az éberség nem egyéb, mint a fundamentális centrumhoz való közelség”. És éppen ezért azok a jó szándékú, ámde szerényebb ambíciójú emberek, akik szeretnék felemelni Hamvas Bélát arra a szintre, ahol irodalmunk nagyjai vannak, ugyanazzal a mozdulattal le is rántják őt arra a szintre, ahol ők vannak.

Tény: Hamvas mint Hamvas, mint a maga komplex és differenciált egységében létező jelenség *egyedülálló*, legalábbis e sorok írója nem ismer olyan életművet, amely e tekintetben riválisa lehetne a hamvasi *corpus*nak. Ami őt egyedülállóvá teszi, az egyrészt a „transzparens egzisztenciának” és az „univerzális orientációnak”, másrészt az időbelinek és az időtlennek, az ember aktuális lét-helyzetének és a *sophia perennis*nek (*scientia sacrának*) az egysége a nyelv és a gondolat, a szó és a szellem kivételes intenzitású erőterében; ami őt egyedülállóvá teszi, az az a *megszólító erő*, amellyel olvasója lelkének legmélyebb pontjait is el tudja érni. Éppen ezért csak megmosolyogtató olyan emberekkel találkozni, akik – többnyire útban a kultúra hivatalos formáiba való integrációjuk felé – fennen hangoztatják, hogy túljutottak, túlléptek Hamvason. Az efféle kijelentések mindig félreérthetetlenül tanúskodnak arról, hogy megfogalmazzuk nem Hamvason lépett túl, hanem önmagán nem tudott túllépni, önmagát nem volt képes meghaladni annak az instanciának a szellemében, amely Hamvas Béla minden egyes írásából sugárzik. Nem mintha Hamvas Bélán nem lehetne túllépni, legalábbis abban az értelemben, hogy észrevenni a hibáit és hiányosságait, egyoldalúságait és gyengeségeit, tévútjait és kudarcait – mind a személynek, mind az életnek, mind az életműnek. Nem, Hamvas egyáltalán nem áll fölötté minden kritikának. Ám aki bizonyos vonatkozásokban túllép rajta és messzebb lát, mint ő, abban benne kell lennie a hamvasi életmű lényegének. Hamvast csak *megőrizve* lehet meghaladni.

Hamvas Béla üstökösként villant fel a magyar kultúra egén, nem volt előzménye, de nem volt igazi követője, utódja sem. Elszigetelt jelenség, idegen test volt keleti és nyugati szemszögből egyaránt provinciális magyar kultúrában. A magyarságba, ebbe az igen kevésbé szellemi közegbe először – s mind ez ideig utoljára – Hamvas Bélán keresztül tört be a szellem egyetemessége és mélysége,

az isteni lét hüperioni tisztasága és emelkedettsége: mert „az isteneket gondolkozók és költők és próféták és királyok hozzák, a Magasság fiai, akik maguk is azok”. Igen, ő telepítette meg ezen a földön az isteneket – de vajon lesz-e, aki gondját viselje templomaiknak, oltáraiknak és szent helyeiknek? Lesznek-e olyanok, akik háttal fordítva a Hamvas-filológiának végre nem Hamvas Bélára fognak figyelni, hanem arra, amire Hamvas Béla figyelt?

